

УДК: 908 (477.81): 274 „1961/1981”

Євангельські християни-баптисти на Рівненщині (початок 60-х – початок 80-х років XX століття)

Євангельські християни-баптисти Рівненщини за часів кінця «хрущовської відлиги» та періоду «застою» в СРСР, з одного боку, могли проводити релігійну діяльність на легальних позиціях, що гарантувала їм Конституція УРСР та офіційна реєстрація громад, проте з іншого боку, перебували під жорстким контролем місцевої радянської влади. Громади не відчували свободи віросповідання, а навпаки, всебічний контроль та ущемлення прав як служителів, так і віруючих, зокрема. Дане дослідження доповнить вивчення історії українського протестантизму в радянський період, досліджень, що стосуються релігійності населення та державно-церковних відносин того часу. Крім того, такі дослідження на регіональному рівні допоможуть фактично та найбільш достовірно показати особливості становища релігійних громад вказаного періоду.

Досить відомі дослідники та науковці, такі як В.Любашенко, Ю.Решетніков, Ю.Вільховий, О.Ляхно, О.Панич, П.Бондарчук та ін., займались вивченням історії євангельських християн-баптистів в другій половині XX ст. в УРСР. Проте, релігійне життя протестантських громад, зокрема євангельських християн-баптистів Рівненського краю у 1960-1981 рр., є досі «білою плямою». Більшість досліджень релігійного життя Рівненщини даного періоду присвячені історії православної церкви. Для того, щоб в комплексі проаналізувати конфесійне життя Рівненщини необхідно також висвітлити становище та діяльність євангельських християн-баптистів, як однієї із течій християнства в регіоні. Основною джерельною базою дослідження є документи неопублікованих архівних джерел, що зберігаються у Державному архіві Рівненської області, матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, спогади очевидців.

Об'єктом дослідження є суб'єкти релігійного життя на регіональному рівні: громади євангельських християн баптистів, місцеві органи влади, органи, що впроваджували та контролювали релігійну політику. Предметом дослідження є особливості релігійної діяльності ЄХБ на Рівненщині в умовах тоталітарної держави.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні місця та ролі громад ЄХБ Рівненщини крізь призму державно-церковних відносин та проаналізувати внутрішньоцерковні процеси.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання: проаналізувати динаміку розвитку релігійних об'єднань, соціально-демографічний склад громад ЄХБ; розкрити форми та методи атеїстичної роботи державних органів, методи адміністративного впливу на віруючих, висвітлити внутрішньо конфесійні процеси.

Уповноважений Ради у справах релігійних культів по Рівненській області досить часто починав аналізувати релігійну обстановку області з того, що розкривав її складність. Так, наприклад, в 70-х рр. в області було: близько трьохсот російських православних церков (далі за текстом – РПЦ), 118 громад євангельських християн-баптистів (далі за текстом – ЄХБ) під керівництвом Всесоюзної ради ЄХБ (далі за текстом – ВР ЄХБ), більше десятка нелегальних громад п'ятидесятників, 10 громад баптистів, що підтримували сформовану з 1965 р. Раду Церков ЄХБ, також були віруючі адвентистів сьомого дня, єгови́стів, істинно-православної церкви, римо-католики.

В період 1966-1977 рр. на Рівненщині офіційно було зареєстровано 118 громад ЄХБ, з 1978 р. по 1981 р. – 123 громади. Тобто, євангельські – християни баптисти, хоч поступалися за кількістю громадам РПЦ, проте були однією з найпоширеніших течій християнства в регіоні. Крім того, Рівненщина займала перше місце за кількістю громад ЄХБ по всій УРСР. У відсотковому співвідношенні близько 10-11% офіційно зареєстрованих громад по УРСР знаходились на Рівненщині.

Станом на 1 січня 1961 кількість громад ЄХБ у Рівненській області становила 149, із кількістю віруючих в них 10 871 чол. У 1962 р. було 137 громад, із кількістю віруючих

10 452 чол. [Державний архів Рівненської області (далі- ДАРО). – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 124, Арк.3-14]. Такі дані свідчать, що за один лише рік влада зняла з офіційної реєстрації 12 громад.

В 1960 році було відібрано в громад ЄХБ 14 Будинків молитви з причин «незаконної оренди», так як до війни вони належали державним закладам або через придбання без дозволу Ради і місцевих органів влади в обхід закону, або через «грубе» порушення законодавства про культу. В цьому ж році знято з реєстрації 9 пресвітерів за порушення законодавства про культу [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 124, Арк.154-156].

Органи державної влади на початку 60-х рр. створювали на місцях перешкоди общинам ЄХБ для того, щоб скорочувати релігійну сітку в області. Наприклад, методом тиску розривались договори із фізичними особами, що надавали приміщення для зібрання громади. Іншого відповідного приміщення громада не могла знайти, а збиратися нелегально суворо заборонялось. За таких обставин пресвітеру та виконавчому органу общини не було іншого виходу як віддати реєстраційні справи та добровільно просити приєднати громаду до найближчих общин сусідніх сіл. Така ситуація склалась, наприклад, з громадою с. Повча Дубнівського району [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 124, Арк. 33-37]. Іншою причиною зняття з реєстрації було розпад громади, як офіційно подавалось у звітах до вищих органів СРСР (громади ЄХБ як в с. Молодово, Дубнівського району; с. Українка, Острозького району, с. Івачково, Здолбунівського району, Берестя, Дубровицького району та ін). За документами розпад громади був зумовлений: виїздом за межі області або відхід віруючих із громади, не сформованістю виконавчого органу громади, розпад складу «двадцятки», відсутність приміщення для зборів, відсутність росту громади, відвідування віруючих інших громад. Такі причини були в комплексі і в більшості наявні в кожній громаді, яку знімали з реєстрації як таку, що розпалась [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 124, Арк.70, 73, 87]. В с. Омеляна, Рівненського району, громаду ЄХБ зняли через аварійність молитовного будинку. Вилучення молитовного будинку для використання його для інших цілей також був перший крок до зняття общини (с. Столбець, Дубнівського району) [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 124, Арк. 72, 76].

Створюючи здебільшого штучні причини для зняття релігійної громади, місцеві органи влади, тим самим змушували віруючих писати численні скарги до вищестоящих органів. Така масовість закриття молитовних будинків припинилась із роз'ясненням на місцях листа Ради у справах релігійних культів (далі за текстом – Рада СРК) при Раді Міністрів СРСР від 19 квітня 1963 р. про молитовні приміщення зареєстрованих об'єднань. В листі пояснювалось, що закриття молитовних будинків адміністративним шляхом веде зазвичай не до послаблення, а посилення релігійної активності віруючих і штовхає їх до нелегальної діяльності поза контролем зі сторони державних органів [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 132, Арк.109-110].

В період з 1947р. по 1978р. лише в жовтні 1965 року на Рівненщині було зареєстровано 2 релігійні общини та 2 релігійні групи, яким дозволено на правах філіалів зареєстрованих громад ЄХБ мати молитовний будинок за місцем проживання. Такі общини ЄХБ у с. Кухче, Дубровицького району (47 віруючих), с. Перетоки, Костопільського району (50 віруючих) та групи ЄХБ у с. Будимля, Дубровицького району (27 віруючих), с. Молодово, Дубнівського району (34 віруючих) [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 156, Арк. 55]. Практику реєстрації груп на правах філій громад ЄХБ, з правом здійснювати богослужіння за місцем проживання, влада скоро звернула. Громаді ЄХБ с. Квасилів, Здолбунівського району (80 членів віруючих) заяви такого типу «коштували» конфіскацією релігійної літератури під час богослужіння та штрафуванням п'ятьох членів на 50 руб. [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 187, Арк. 38].

У місті Рівному в 1962 р. Рівненські міська та обласна ради депутатів трудящих відібрали молитовний будинок віруючих ЄХБ, який знаходився по вул. Димитрова (нині Дворецька), 41а, проте взамін надали комунальне приміщення в оренду за адресою: вул. Тупікова, 19. Так, громаду перемістили з центру міста на його окраїну. Потім самі віруючі

так оцінювали це переселення «по властивому нам нашому вченню, підкорились такому цілком неприйнятному положенню і перевезли весь загальний інвентар. Будинок, який нам запропонували, як всередині, так і ззовні був спустошений квартирантами. Община свій будинок здала в повному порядку..., а ми отримали будинок в оренду як після якоїсь катастрофи.» [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 160, Арк. 116-117]. Відстоювати свої права і скаржитись на незаконне вилучення молитовного будинку віруючі м. Рівне в січні 1962 р. їздили у Москву у Раду в справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 125, Арк.2]. Досить довго у цьому приміщенні не дозволяли проводити ремонт, за свідченнями очевидців стелю підпирали дошки, щоб вона не впала і лише в 1974 р. міськрада дозволила провести ремонт та збільшити висоту приміщення до 4-4,5 м. У висновку комісії про технічний стан приміщення зазначено, що конструктивні елементи приміщення мають знос, що становить більше 40-50% [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 228, Арк. 148].

Коли молитовні будинки забирали та закривали, богослужіння віруючих проводилося в хатах. Так, наприклад, в с. Колодязне Березнівського району з 1963 р. (після закриття Дому молитви і приєднання громади із с. Хотин) по 1989 р. богослужіння проводились в хатах Павлушина Нестора, Боровця Юхима, Гурінчука Петра, Жабника Петра, Татарчука Івана, Рибачка Тита і Жабник Надії [Зубчик Ф. Історія Церкви ЄХБ с. Колодязне // Свічник. – Рівне., 1/25/2004. – С. 11].

Місцеві органи влади недопрацювали у питанні освоєння знятих з реєстрації Молитовних будинків. Наприклад, в Дубнівському районі протягом 1960-64 рр. було знято з реєстрації 10 молитовних будинків ЄХБ. Молитовні будинки були переобладнані під медичний пункт, під музичну школу, проте більшість довгий час так і не використовувались за встановленим призначенням (школа, медичний пункт, культурно-освітні заклади). За свідченнями уповноважених в області П. Демченка (у справах релігійних культів) та О. Мошняги (у справах РПЦ) райвиконкоми, сільські Ради, партійні організації не займаються питаннями переобладнання та використання пустуючих приміщень. Такі явища були наявні і в інших районах області, а в цілому по області невикористовувались 100 церковних та молитовних будинків, знятих з реєстрації [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 138, Арк. 136-138].

Коли в грудні 1963 р. виконком Рівненської обласної Ради депутатів прийняв рішення «Про заходи по виконанню рішень червневого Пленуму ЦК КППС і липневого Пленуму ЦК КП України з питань ідеологічної роботи та вказівок товариша М.С.Хрущова», напрям антирелігійної політики змінюється у бік ідеологічного наступу.

Тому, культура, освіта, медицина, туризм, кіномережа, всі культурно-освітні заклади області, відповідно мали поштовх розвитку в напрямку поставлених завдань: ідейно-виховної роботи, створення матеріально-технічної бази комунізму, виховання нової людини, наступальна боротьба проти імперіалістичної ідеології, пережитків минулого у свідомості людей. Крім того, із 26 стратегічних заходів, конкретно зазначалось в пункті №13, що з метою посилення пропаганди науково-атеїстичних і природничо-наукових знань серед трудящих області створити при виконкомом рад депутатів трудящих громадські комісії по контролю за дотриманням законодавства про культу; забезпечити своєчасне використання під суспільно культурні потреби колишні церковні приміщення і будинки релігійних громад, які зняті з реєстрації; виконкомом місцевих Рад депутатів трудящих встановити суворий контроль за додержанням встановленого порядку по здійсненню релігійними громадами і його духовенством відправлення релігійних обрядів серед населення [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 203 , Арк.224-233]. Вже в 1973 р. в області працювало 355 комісій сприяння районним, міським та сільським Радам депутатам трудящих за дотриманням законодавства про радянські культу та 340 комісій по новій обрядовості [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 207, Арк. 1].

Для того щоб не зіпсувати імідж на міжнародній арені влада контролювала відвідування громад іноземними туристами, надавалися детальні вказівки про проведення зустрічей. Наприклад, напередодні приїзду у Рівненську громаду туристів із США 9 травня 1968 р., ст. пресвітеру і пресвітеру рівненської громади була дана інструкція: не повідомляти жодних даних по області, районам; під час бесід на будь-які запитання відповідати більше по Біблії; на питання, які прозвучать на іноземній мові не відповідати, під приводом, що не розуміють мови; на зустрічі обмежити вхід «відокремленців»; заборонено повідомляти дані економічного, політичного характеру; заборонялось брати будь-які передачі; всю передану літературу передати уповноваженому; рекомендувалось під час богослужіння вибрати місця із Біблії і читати більше про дружбу, любов [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 163, Арк. 11-12].

Стратегічною метою радянської влади було обмежити комунікацію між громадами двох різних районів, інших областей, навіть прості відвідування однієї громади іншої чи то групи людей чи проповідника. Так, наприклад, на віруючих с. Подоляни в 1970 р. наклали штраф за те, що їх відвідували віруючі із Рівного та навколишніх сіл [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 187, Арк. 161].

Найпоширенішими санкціями з боку влади на віруючих зареєстрованих громад ЄХБ були масові штрафування. У листах віруючих, де вони описують неправомірні дії влади можна зустріти, що місцеві посадовці приходили під час Богослужінь, зупиняли їх, складали акти про зірвання служителями культу роботи на полі. Накладали штраф на пресвітерів, у випадку коли на служінні нараховували більше присутніх ніж зареєстрованих членів [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 160, Арк. 89,91]. Віруючого громади РЦ ЄХБ м. Рівне, Кондратюка В.К., який надавав свій будинок для проведення молитовних зібрань з 1966р. по 1969р. був оштрафований 8 раз на суму 360 руб. [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 187, Арк. 88]. Адміністративна комісія штрафувала навіть понад встановлену норму, як наприклад пресвітера смт. Клевань Рівненського району в 1974 р. оштрафували на 100 руб (по закону штраф не більше 50 руб.) за проведення хрещення, на яке він мав дозвіл, проте в сільраді за день до здійснення обряду, поміняли дату проведення. [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 228, Арк. 68]. Через органи прокуратури це рішення було опротестовано.

Часто громади отримавши дозвіл на здійснення хрещення, зустрічали опір із боку місцевих органів. Так, наприклад община с. Колодяжне Березнівського району, яка отримала дозвіл на обряд від ст. пресвітера, проте у сільраді заборонили проводити хрещення, по причині, яку повідомили з часом, що вода є заражена [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 228, Арк. 43].

Однією з форм утиску з боку органів районної місцевої влади - це створення штучних перешкод для проведення електроенергії в молитовні будинки або відключення електроенергії [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 187, Арк. 65-66].

Особливе болюче питання для віруючих було християнське виховання дітей. Коли влада не просто забороняли створювати школи по вивченню Біблії для дітей, а й слідували за присутністю дітей на богослужіннях. В одній із заяв віруючих м. Рівне від 1968 р., які були обуренні діями місцевих органів влади, особливо органів міліції, зазначено, що дві віруючі жінки із сімома підлітками, що відвідували віруючих родичів в с.Крупець, було затримано в м. Дубно. Всіх відправили у відділення міліції, почались допити, погрози, залякування, крім того, нанесення побоїв самим дітям [Рівненський обласний краєзнавчий музей (далі - РОКМ). – КП 15997/64/VIII Д 0291]

До кримінальної відповідальності в 1970 р. були притягнуті пресвітер та організатори «підпільних музичних дитячих шкіл» при зареєстрованих громадах ЄХБ в с. Острожець і с. Постниково Млинівського району. В цих школах, як засвідчують місцеві органи влади, навчалось 25 дітей шкільного віку. Навчання проводилось на квартирах віруючих (які неодноразово піддавались обшукам з боку влади) [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 179, Арк. 10-11]. Самі ж віруючі по іншому дивились на такі факти і пояснювали

Республіканському уповноваженому у справах релігії К.З Литвину наступним чином: «це не школа, а просто діти віруючих батьків збирались відкрито і самостійно вчилися грати на струнних інструментах...» [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 187, Арк. 30].

Однією із форм захисту віруючих на утиски місцевих державних чиновників було написання скарг та заяв у вищестоящі органи. Проте, навіть при аналізі їх змісту не бралися до уваги порушені права віруючих, а навпаки констатувались факти протиправних дій. У листі уповноваженого по Рівненській області Г. Личковаха при аналізі роботи з листами, скаргами і заявами громадян що надійшли на адресу уповноваженого Ради по Рівненській області сказано «скарги та заяви про адміністративні покарання надходять в основному від віруючих і пресвітерів ЄХБ. Аналіз цієї категорії скарг та заяв показує, що зі сторони громад ЄХБ допускаються порушення, що виражаються у тому, що під час обрядів, таких як похорони, хрещення мають місце випадки порушення суспільного порядку. Великі претензії місцеві органи влади мають до громад ЄХБ з питань приведення дітей в молитовні зібрання, а також участь їх в молитовних зібраннях, а також участь в струнних оркестрах, в хорах і т.д.» [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 179, Арк. 42-43].

Дії органів місцевої влади інколи набирали самовільний характер, що викликало обурення не лише самих віруючих, а й уповноваженого у справах релігій по Рівненській області. У листі від 1975 до прокурора Рівненської області, де він посиляється на скаргу пресвітера с. Кідри, Володимирецького району, який скаржився, що його штрафували на 50 рублів і в рахунок погашення штрафу вилучили мотоцикл, уповноважений так коментує події: «проте як вартість мотоцикла більша, то замість повернення грошей місцеві органи влади складають акти, передають в адмінкомісію, адмінкомісія виносить постанови, а судовиконавець погашає ці суми. Вважаємо, що це є грубим порушенням. Враховуючи те, що лист знаходиться в юридичному відділі Ради у справах релігій просимо допомогти у розгляді на місці» [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 236, Арк. 3]. Уповноважений не міг повністю контролювати дії влади на місцях, скарги, які надходили до нього та у республіканські та союзні Ради у справах релігій, він лише розглядав та направляв на розгляд до органів прокуратури. У листі від 1974 року уповноважений Г. Личковаха писав прокурору Рівненської області «в останній час стали частіші випадки, коли адмінкомісії при Володимирецькому і Гоцанському райвиконкомах в масовому порядку притягають до адміністративної відповідальності служителів культу і членів церковних виконорганів без достатнього посилення на статті закону....Вважаємо, що потрібно створити групу із працівників прокуратури, апарату уповноваженого у справах релігій і перевірити по скаргами адмінкомісії Володимирецького, Сарненського і Гоцанського районів» [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 228, Арк. 98-99].

Крім ідеологічного та фізичного придушення громад та віруючих, місцева влада намагалася проникнути в середовище братства ЄХБ, чинила тиск на лідерів. Реєстрація для громад ЄХБ, коштувала для них суворою підзвітності перед органами влади і виконання їх розпоряджень.

Владу влаштовували лояльно налаштовані пресвітери, які могли б напряду співпрацювати з органами. На таких як Шкурський Кондрат Тарасович, пресвітера громади ЄХБ м. Рівне, вони давали наступну характеристику: «замкнутий, хитрий, нікому не довіряє... ніякої роботи серед віруючих, що підтримують РЦ ЄХБ за повернення назад в общину не проводить...питання прийняття в общину групи п'ятидесятників уникає» [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 163, Арк. 4-7]. Проте, громада довіряла і підтримувала Шкурського К.Т., який був до кінця життя вірним пресвітером. В 1975р. на траурному богослужінні і похоронах Шкурського К.Т. було присутніх більше тисячі віруючих. [Мгр.Инж.Людвик Шендеровський. Евангельские христиане. Исторический очерк (XIX-XX в.). – Издание Канадского Союза Евангельских Христиан, 1980.- С.447].

Обласні наради і обрання делегатів на з'їзд ВР ЄХБ були під контролем уповноваженого. У таємній інформації про хід підготовки до обласного з'їзду від 1974 р.

до уповноважених В.А. Курєдова та К.З.Литвина, уповноважений по Рівненській області повідомляє, що «...нами пророблена наступна робота. Сплановані заходи, де встановлено, що потрібно зробити. Із старшим пресвітером по області проведено декілька бесід, в ході яких домовились що він розішле рекомендаційні листи пресвітерам общин із повідомленням про з'їзд і порекомендує, що потрібно зробити в період підготовки і проведення ділових зібрань представників на обласну нараду. Текст листа погоджений з нами...На довірливих початках погоджене питання про кандидатури на обласну нараду та з'їзд. З передбачуваними кандидатами на з'їзд проводимо бесіди, вивчаючи їх настрої та погляди. Всього буде обрано на з'їзд 25 делегатів». Таким чином, представництво на обласній було чітко регламентоване, а саме по 1 представнику від громади, де нараховується менше 50 членів, від 200-800 членів було обрано 2-3 представника. Кількість представників на обласній нараді було 130 чоловік, що майже в двічі менше ніж на обласній нараді 1969 року та з кожним з учасників обласної наради проводилась бесіда, вивчаючи їх настрої [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 219, Арк. 41-42].

Не менш важливе було питання підбору церковних лідерів. За свідченнями Г. Личковахи від 1968 року «склад пресвітерської Ради був підібраний не вдало, деякі члени є інвалідами, літніми людьми, більшість мають низький освітній рівень. Проте, якщо розглядати питання формально, то такий підбір складу відповідає цілі». Із звіту зрозуміло, що уповноважений незадоволений роботою обласного пресвітера та Радою, оскільки вони не приймали дієвих заходів для легалізації пятидесятницького напрямку, не своєчасно осуджувались і присікались дії окремих пресвітерів, тим самим, на думку уповноваженого, ставали схожими на «відокремленців» і допускали порушення законодавства про релігійні культу. Проаналізувавши склад обласної Ради і вказавши на пасивність членів ради і м'який характер старшого пресвітера Радчука, уповноважений зробив висновок, що це негативно впливає на дисципліну в общинах. Тому уповноважений запропонував замінити частину складу пресвітерської ради.

В кінці 1979 р. на Нараді представників Рівненської області на посаду старшого пресвітера був обраний Сафронюк В.Г., який відповідав всім вимогам керівника для партійних чиновників, проте не для релігійних громад ЄХБ. Влада мала намір просунути його на посаду також і пресвітера Рівненської громади ЄХБ, відсторонивши перед цим Бахора В.П. Проте, розкривши наміри влади, Бахур В.П. та декілька активістів провели 28 грудня 1980 р. ділове зібрання і відсторонили Сафронюка В.Г. від посади старшого пресвітера і відлучили від церкви. Старший пресвітер України Духонченко Я.К. підтримав рішення про зняття Сафронюка В.Г.

Уповноважений по Рівненській області Є.К.Сулима так описує поведінку Бахура В.П. «в результаті підбурюючої діяльності Бахура В.П., активісти, особливо із числа молоді, хористи, оркестранти роз'їжджають по релігійним громадам області і розпалюють екстремізм, фанатизм, еміграційні настрої» [Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВО). – Ф. 4648, Оп. 8, Спр. 163, Арк. 166-180].

21 січня 1981 відбулося розширена обласна пресвітерська Рада ЄХБ Рівненської області за участі 94 представників, де основним питанням було обрання в.о. старшого пресвітера по Рівненській області, його замісників, та вибрання членів обласної пресвітерської Ради ЄХБ. Незважаючи на те, що влада чинила тиск на Я.Духонченка і категорично пропонувала на посаду В.Сафронюка, в результаті проведених обговорень та виборів в.о.ст. пресвітера області було обрано Зеленюка П.П. (с. Оженіно, Острозький район), замісником Крещука Б.С. (пресвітер Рівненської громади) та ще 5-х членів та 2-х кандидатів у члени. Напередодні вирішилось і питання і з пресвітером у Рівненській громаді. Так, 19 січня 1981 року, за участю старшого пресвітера по Україні та представників ВС ЄХБ було обрано Крещука Б.С. Незважаючи на те, що члени громади бажали, щоб пресвітерське служіння здійснював В.П. Бахор, проте вибір був зумовлений тим, що для нормального життя церкви необхідно було обрати іншого представника,

оскільки В.П.Бахор був знятий з реєстрації і влада звинувачувала його у порушенні законодавства про релігійні культури [ЦДАВО. – Ф. 4648, Оп. 8, Спр. 163, Арк. 166-180].

Незважаючи на такий посилений тиск кількість віруючих за офіційною статистикою постійно зростала: в 1963 р. – 9873 віруючих; 1964 р. – 10098 віруючих; 1965 р. – 10358 чол.; 1966 – 10632 чол.; 1968 – 11227 чол.; 1971 р. – 11816 чол.; 1974 р. – 12566. чол.; 1975 р. – 12750 чол.; 1976 р. – близько 13 тис. віруючих; 1978 р – 14 тис. віруючих. Поповнювались общини новими членами переважно через водне хрещення, проте мало місце і приєднання віруючих від незареєстрованих громад ЄХБ та п'ятидесятників [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 138, Арк. 50, 54-55,59; Спр. 210, Арк. 1-15; Спр. 231, Арк.5-7, 55; Спр. 239, Арк.6].

Щодо релігійної обрядовості, то, наприклад, з 1964 по 1966 роки по Рівненській області в громадах ЄХБ було: у 1964 р. – 118 хрещень.; у 1965 р.- 169 хрещень.; у 1966 р. – 289 чол.; шлюбів в 1966 р. – 37. В 1962 році поступило від наближених 164 заяви до хрещення, з них молоді 104 чоловіка, проте було допущено лише 65 чол. [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 124, Арк. 105].

Соціально – демографічні дані віруючих ЄХБ за офіційною статистикою (станом на 1 січня 1969 р. – 11227 віруючих) в общинах наступний. Віковий склад: до 28 років 652 особи, від 28 до 40 – 2048 осіб, від 40 до 50 – 2446 осіб, від 50 до 60 – 1680 осіб, більше 60 р. – 4401 (39%). Тобто, більшістю віруючих у громадах є люди похилого віку. (на початку 60-х рр. їх було близько 46%) Освіченість: середня освіта – 197 чол., незакінчена середня – 1088 чол., початкова – 6782 чол., неосвічені – 3160 чол. Жінок 7563 (67,4%), чоловіків 3664 (32,6%) [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 176, Арк. 10]. Освітній рівень віруючих у 1960 р.: 4055 осіб – неосвічені; 6041 особа – початкова освіта; семирічна освіта – 560; середня – 74 ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 124, Арк. 148]. Так, під кінець 60–х рр. ХХ ст. рівень освіченості віруючих помітно зріс, збільшилася кількість віруючих, що мали середню освіту.

На Рівненщині станом на 1 січня 1969 р. серед фактично зареєстрованих служителів ЄХБ було: пресвітерів – 118, проповідників – 563, дияконів 5. За віком пресвітери поділялись: до 40 років – 11; від 41 до 60 – 38; більше 60 років – 69 осіб. Це свідчить про те, що лідери переважно були також похилого віку [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 154, Арк.9]. За даними 1971 р. лише 3 пресвітери мали восьмирічну світську освіту, початкову освіту мали 114. Закінчив біблійні курси тільки Ф.І.Джус (с.Боратин Червоноармійського району), всі інші духовної освіти та богословського ступеня не мали [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 180, Арк. 1-6].

Загалом на той час в області було 21 громада ЄХБ, де кількість членів була до 50; від 51 до 75 членів – 36 громад; від 76 до 100 – 22 громади; від 101 до 125 членів – 11 громад; від 126 – до 150 членів – 12; більше від 150 членів – 16 громад. Кожна громада мала по одному пресвітеру, з яких 55 були рукопокладені та 63 не рукопокладені. Рукопокладення пресвітерів було здійснене: в 40-х рр.– 18 чоловік, 10 з них в 48-49 рр.; в 50 рр. – 11, 7 з них в 1950 р. Варто зазначити, що з 1959 р. до 1965 р. не було жодного рукопокладення, лише в 1965 р. відбулось рукопокладення одного пресвітера, в 1966 р. руко поклали 4 пресвітера, 1967 р. – 5 пресвітерів; 1968 р. та 1969 р. по 7 пресвітерів. Це свідчить, що влада поступово йшла на поступки громадам, хоча обов'язково погоджувала кандидатури пресвітерів на рукопокладення [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 176, Арк. 1-4].

В 1970 р. офіційно в Рівненській області було 118 діючих молитовних приміщень, з них 22 передані в безкоштовне користування віруючих, 1 орендувалося у місцевих органів влади, 95 орендувалось в окремих осіб [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 183, Арк. 5-6].

Євангельські християни-баптисти, що підтримували Раду Церков ЄХБ і відділись від керівництва ВР ЄХБ протягом 1961-1962 рр. знаходились на Рівненщині переважно в південно-східних районах області.

Станом на 1968 р. за офіційними даними було 10 громад віруючих, що підтримували Раду Церков ЄХБ, а саме: м. Рівне (97 віруючих, пресвітер Олейник В.І.), м. Здолбунів (43, пресвітер Назарук Г.Г.), м.Дубно (43 віруючих, пресвітер Бороденко В.П.),с. Козлин (21 віруючих), с. Кустин (25 віруючих) Рівненського району, м. Човоноармійськ (22, пресвітер Левценюк М.Д.), с. Крупець (20, пресвітер Олейник І.К.),с. Бараньє (28, пресвітер Бубський А.П.), с.Башарівка (22, пресвітер Павлишин А.М.), с.Дружба (23 віруючих) Червоноармійського району (нині Радивилівського). [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 106, Арк. 23].

Ставлення місцевих органів влади до віруючих прихильників РЦ ЄХБ можна побачити у наступній характеристиці старшого референта Ради в справах релігій: «... віруючі «відокремленці» ЄХБ, що проживають на території Рівненської області, в бесідах їх поведінка мало чим відрізняється від поведінки українських буржуазних націоналістів під час діяльності банд ОУН в період Великої Вітчизняної війни.. » [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 160, Арк. 38].

Як зазначає уповноважений по Рівненській області у бесідах з прихильниками РЦ ЄХБ ставилось два важливих питання: по-перше, щоб вони припинили порушувати законодавство про культу, що проявляється в нелегальному зібранні груп віруючих і небажання визнати безумовно радянське законодавство про культу; по-друге припинити незаконні збори грошей для сімей в'язнів, припинити місіонерську і нелегальну проповідницьку діяльність. В свою чергу віруючі РЦ ЄХБ притримувалися своїх вимог, за свідченням уповноваженого, це: скликання з'їзду, зміна законодавства про культу, реєстрація на умовах автономності. [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 163, Арк. 32-35].

Віруючі Ради церков ЄХБ в Рівненській області приєднувалися і підтримували нелегальний релігійний центр. В заяві від 27 березня 1970 р. до Голови ради міністрів СРСР та головного прокурора СРСР віруючі прихильники РЦ ЄХБ м. Дубно писали «ми, віруючі ...не байдужі до страждань наших братів, а тому просимо: 1. представити Раді Церков право на виконання дорученого для них служіння; 2. Звільнити засуджених за релігійну діяльність членів Ради Церков Вінса Г.П., Антонова І.Я., Мінякова Д.В., Голева С. Т. і Хорева М, а також всіх наших одновірців, що відбувають строк в таборах за віру в Бога». Такого ж змісту були і заяви віруючих РЦ ЄХБ м. Рівне [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 186, Арк. 2, 115].

З ціллю припинення діяльності прихильників РЦ ЄХБ влада використовувала різні методи від намагання приєднати до зареєстрованих громад із безпосереднім сприянням ВР ЄХБ до численних бесід із ідеологічним тиском, а також численних адміністративних та кримінальних покарань.

Наприклад, у листі-скарзі віруючого РЦ ЄХБ м. Рівне до голови Ради Міністрів від 1967 р. розкритий безпосередній тиск влади на нього, що проявлявся наступним чином: звільнення з роботи; накладання чотири рази штрафів, за п'ятим разом вручили повістку на адміністративну комісію за те, що він надав своє приміщення для богослужінь; затримка виплати пенсії. Крім того, обурення викликали дії влади, які насильно «змушували віруючих залишити віру і бути невіруючими, а також підкорятись ВР ЄХБ» [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 160, Арк. 49].

Влада не відмовлялась від адміністративних методів, про що свідчить розгін віруючих РЦ ЄХБ м. Здолбунова із застосуванням фізичної розправи і отруйного газу, коли вони в 1979 р. проводили богослужіння в лісі [Рівненський обласний краєзнавчий музей РОКМ. – КП 13665/39/VIII Д 2428].

Крім адміністративної відповідальності, віруючі ЄХБ несли також і кримінальну відповідальність. Так, зокрема, в місцях позбавлення волі відбували покарання, такі особи як Троцюк В.П. (м. Здолбунів), Бурдейний В.А.(с. Здовбиця), Олейніков Т.І.(м. Рівне), Бохонько І. (м. Рівне) та перебували під слідством: Ковальчук А. (м. Рівне), Бурмай Р.В., Бурмай Г.В.(м. Червоноармійськ) [Лакно О. Церковна опозиція Євангельських християн – баптистів в Україні (1940-1980-ті роки): Монографія. – Полтава: Друкарська майстерня,

2009. – С. 159-160]. В 1981 р. були засуджені по ст. 187 ч. I КК УРСР баптисти прихильники РЦ ЄХБ Левценюк А.М. із м. Дубно за непокору органам влади і Матвейчук І.З. із м. Здолбунів за розповсюдження наклепницьких вимислів [ЦДАВО. – Ф. 4648, Оп. 7, Спр. 182, Арк. 139].

Для віруючих громад незареєстрованих ЄХБ створювали замкнуте коло: коли вони збирались на богослужіння реакція влади була наступна - адміністративні покарання і заборони, що в свою чергу викликало надсилання скарг у вищестоящі органи із проханнями про реєстрацію. На це влада знову відповідала численними штрафами, утисками тощо.

Органи влади своїми діями самі провокували громади діяти підпільно У скарзі віруючих РЦ ЄХБ с. Здовбиця Здолбунівського району Рівненської області вбачається наступне: «в 1966 р. приєднали до Здовбицької общини громаду віруючих м. Здолбунів, що була не отримала реєстрації за відмову від релігійно-світського центру ВР ЄХБ. В 1967 р. без попередження і відома віруючих був закритий молитовний будинок. Перед цим у общини були вилучені документи на право користування будинком та без відома та згоди віруючих була відібрана реєстрація. Віруючі проводили зібрання у дворі під стінами молитовного будинку. В цьому році із молитовного будинку місцевими органами влади було викрадене все церковне майно» [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 160, Арк. 80].

За свідченнями місцевих органів влади здовбицька громада, що об'єдналась із громадою РЦ ЄХБ м. Здолбунів, була активна у своїй діяльності. Вони організували свої з'їзди; молодіжні гуртки, як хоровий, музичний, на яких вивчали, грали і співали псалми; недільну школу, на якій «вчать дітей релігії»; екскурсії, завдяки яким їздили в інші райони області та за її межі. За таку діяльність керівників «відокремленців» ЄХБ неодноразово попереджали, проте за даними влади вони «продовжують грубо порушувати радянське законодавство про культу» [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 153, Арк. 142-143].

Рівненська група прихильників РЦ ЄХБ (пресвітер Олейник В.І.), в якій нараховувалось близько 200 чоловік (за даними уповноваженого від 1975р.), збиралися у будинку віруючого Кондратюка В.К. До ініціативної групи належали Пилипай І.А., Шуст В.К., Шило О.Н., Рожко В.С. Дана група з 1961 року систематично проводила молитовні зібрання, не дивлячись на те, що керівники притягувались до адмінвідповідальності. [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 231, Арк.3].

На початку 70 рр. рівненська громада, почала просити реєстрації у місцевих органів влади і дозвіл збиратись у приміщенні зареєстрованої громади. Органи влади обережно підходили до даного питання, оскільки для них важливо було знати, як зазначено на самій заяві громади, чи розривають вони стосунки із Радою Церков і чи знають законодавство [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 220, Арк. 42].

Першими реакціями на прохання реєстрації був опломбований будинок, де збиралась громада і відібрані ключі від приміщення, офіційно посилаючись на епідемію [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 187, Арк. 88-89].

Уповноважений Личковаха від 1974 р. повідомляє, що вивчаючи настрої серед п'ятидесятників і тих, що відділилися єхб варто відмітити, що в порівнянні з минулими роками відбулись зміни в бік лояльності ставлення до радянської влади, радянському законодавству про культу [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 219, Арк. 43].

У жовтні 1978 року із всіх нелегальних громад, що знаходились в опозиції до ВР ЄХБ, лише рівненській групі був наданий дозвіл на легальну діяльність як зареєстрованої автономної релігійної громади ЄХБ. За свідченням уповноваженого Є.К.Сулими, дозвіл був наданий після великої підготовчої роботи і як виняток у цілях експерименту. Метою було перевірити як реєстрація позначиться на ставлення до діючого законодавства, на лояльність і пунктуальність виконання громадянських обов'язків віруючими, дізнатись нарешту наміри, поведінку і діяльність інших «відокремленців» в області і їх керівництва. Через два роки після реєстрації як автономної общини, уповноважений зазначає, що релігійна громада залишається практично некерована, не діє в рамках вимог

законодавства, активісти знаходяться під сильним впливом нелояльних до органів влади авторитетів із Ради церков, спекулятивно наставляючи своїх підопічних вперто відстоювати свої права і свободи...Дізнавшись позитивне рішення Ради про реєстрацію, керівники почали з того, що стали спекулятивно вимагати від місцевих органів влади виділення для молитовних зібрань групи в безкоштовне використання культове приміщення. [ЦДАВО. – Ф. 4648, Оп. 7, Спр. 129, Арк. 145].

Відносини між віруючими ВР ЄХБ та прихильниками РЦ ЄХБ в області можна охарактеризувати наступним чином: з одного боку вони називають один одного «брати та сестри», могли разом збиратися на весіллях, похоронах, зверталися один до одного у посланнях «із щирою братерською любов'ю», не вказуючи на протиставлення «ви – ми». Проте, вкрай різко критикують духовні центри. Так, наприклад, у листі від 1 вересня 1966 р. до учасників Рівненської обласної наради по висуванню делегатів на організований ВР ЄХБ з'їзд, як відповідь на запрошення на участь у з'їзді, «Церкви Божі Рівненської області і окремі групи віруючих, що об'єднані служінням Ради Церков» відповіли: «...Яке наше відношення до з'їзду, що організовується ВР ЄХБ? ...Ми розуміємо велику необхідність для нашого братства зібратись в істинний з'їзд для вирішення важливих внутрішньо церковних питань. Одним із таких питань є відношення нашого братства до відступлення від Євангельських істин, що знайшли своє вираження в «Положенні про Союз ЄХБ» та «Інструктивному листі» від 1960 р....дух цього відступлення живе і понині і буде проявляти себе до тих пір, поки всі вірні Господа не вчинять церковного впливу на винних цього відступлення....Господь дасть пізнання народу Своєму і всі побачать злий намір в діях ВР ЄХБ при свідомій та несвідомій співучасті в планах атеїстів, що розраховані на знищення Церкви Божої в нашій країні...» Крім того, з'їзд зазнав критики з боку «відокремленців» за те, що пишність його проведення представляє для громадськості те, що за переконання у радянській Україні ніхто не може постраждати, і ті, що знаходяться у в'язниці або що несуть непосильний тягар штрафів, страждають не як християни, а як злочинці [РОКМ. – КП 15997/65/VIII Д 2902].

24 грудня 1963 р. старший пресвітер ВС ЄХБ по Рівненській області отримав лист від старшого пресвітера УРСР О.Л.Андріїва, в якому йшлося про те, що потрібно вести роботу по укріпленню, об'єднанню і розширенню єдності з не приєднаними общинами ХВС. Дане послання було основане на рішеннях прийнятих на Всесоюзному з'їзді ЄХБ в Москві 1963р. та на нараді в Києві ВР ЄХБ з представниками колишнього Союзу ХВС (п'ятидесятників). Було складене звернення до християн віри євангельської, що знаходяться поза єдністю, що не увійшли в об'єднаний Союз ЄХБ, в якому закликалися підтримати Московський договір 1945 р. Продуманий план роботи по приєднанню общин ХВС до ВР ЄХБ потрібно було узгодити з уповноваженим області. Звісно, така політика об'єднання і виведення з підпілля нелегальних груп скоріше була потрібна державним органам, з метою здійснення контролю. [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 138, Арк. 187-192].

Уповноважений Г. Личковаха вів роботу про перехід п'ятидесятників в зареєстровані общини ЄХБ та відповідно також заохочував до такої політики ст. пресвітера та пресвітерів громад ЄХБ. Як сам він зазначив «об'єднання п'ятидесятницьких груп на базі зареєстрованих общин ЄХБ знижує релігійну активізацію населення і перешкоджає розвитку п'ятидесятницького руху в Рівненській області». [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 231, Арк. 61]. Часто такі об'єднання проводились терпимо, проте без ентузіазму. Рівняючи віруючих під один шаблон, влада не врахувала догматичних відмінностей та відстань між сусідніми селами. З часом почали проявлятися в області тенденції коли громади п'ятидесятницького спрямування, які офіційно приєднувалися до зареєстрованих ЄХБ, з часом самі нелегально організовували свої зібрання, та не маючи бажання повертатись до зареєстрованої громади ЄХБ просили власної реєстрації. На відміну від громад відділених баптистів, які не підтримували визнаний владою релігійний центр ВР ЄХБ, громади за змістом помірною п'ятидесятницького спрямування ставлячи за ціль

збиратись на законних підставах, готові були визнати себе громадою ВР ЄХБ [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 231, Арк. 58-61].

Не зважаючи на те, що на початку 70-х років група віруючих п'ятидесятників м. Рівне приєдналась до громади ЄХБ, на що вони отримали дозвіл міськради, все ж таки, за свідченнями уповноваженого по області, «ініціативна група фанатиків» таємно збирається по квартирах віруючих, де обумовлюють питання внутрішньо церковного характеру. [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 218, Арк. 5].

Крім того, приєднана група п'ятидесятників до громади ЄХБ м. Рівне, за свідченням пресвітера громади К.Шкурського та членів виконавчого органу, хоча проводили молитовні зібрання в інші дні та години, ніж віруючі ЄХБ, проте не дотримувались умов Серпневого Договору 1945 року, не підкорялись керівництву громади, а проводили зібрання за «методом п'ятидесятників». Тому пресвітер та виконавчий орган у листі до уповноваженого зняли із себе відповідальність за проведення зібрання в дні коли збиралась громада п'ятидесятників із подальшими наслідками. [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 218, Арк. 96].

Під одним ідеологічним тиском між віруючими громад ЄХБ та РПЦ не виникало конфліктних ситуацій, хоча були випадки коли православні віруючі зверталися в вищі органи влади з тим, щоб відновити діяльність знятої в їх місцевості на початку 60 – х рр. православної церкви, вважаючи на те, що віруючі громади ЄХБ активізують свою діяльність і залучають нових віруючих у громаду. Така ситуація, наприклад, була в селі Ридків, Радивилівського району. [ДАРО. – Ф. р-204, Оп. 12, Спр. 201, Арк. 110].

Отже, антирелігійна політика на початку 60-х рр. характеризувалась прямим адмініструванням громад з боку влади. Поступово політика держави у сфері релігій набула більше ідеологічного характеру та спроб здійснювати всебічний контроль в громадах ЄХБ та у міжконфесійних відносинах. Кількість віруючих ЄХБ на Рівненщині у зазначений період поступово зростала. Крім того, лібералізація суспільства часто змушувала владу йти на компроміс із віруючими.

В статті Загребельної Людмили Володимирівни «Євангельські християни-баптисти на Рівненщині (початок 60-х – початок 80-х років ХХ століття)» проаналізовані регіональні особливості євангельсько-баптистського руху у зазначений період. Розкриті внутрішньоконфесійні процеси у громадах, показані стосунки віруючих з місцевими органами влади, висвітлені методи та форми антирелігійної політики на місцях. В Рівненській області УРСР була найбільша кількість громад євангельських християн-баптистів. Віруючим ЄХБ влада давала можливість прилаштуватись до умов того часу, проте всупереч декларованим загальнодержавним принципам у сфері релігії, місцеві органи чинили утиски та перешкоди для релігійної діяльності громад та віруючих зокрема. Кількість віруючих в громадах ЄХБ зростала, незважаючи на те, що місцева влада намагалася стримувати ріст кількості самих громад. Такі та інші тенденції заклали підстави для подальшої лібералізації у релігійній сфері.

В статтє Загребельной Людмили Владимировны «Евангельские христиане-баптисты в Ровенской области (начало 60-х - начало 80-х годов ХХ века)» проанализированы региональные особенности евангельско-баптистского движения в указанный период. Раскрыты внутреннеконфессиональные процессы в общинах, показаны отношения верующих с местными органами власти, освещены методы и формы антирелигиозной политики на местах. В Ровенской области УССР было наибольшее количество общин евангельских христиан-баптистов. Верующим ЕХБ власть давала возможность приспособиться к условиям того времени, однако вопреки декларируемым общегосударственным принципам в сфере религии, местные органы оказывали притеснения и препятствия для религиозной деятельности общин и верующих в частности. Количество верующих в общинах ЕХБ росло, несмотря на то, что местные

власти пыталась сдерживать рост количества самих общин. Такие и другие тенденции заложили основания для дальнейшей либерализации в религиозной сфере

In the article “Evangelical Christian-Baptists in Rivne region (early 60's - early 80's of the XX century)” by Liudmyla Zagrebelna, the regional peculiarities of Evangelical movement during that period are analyzed. There are disclosed the internal processes in the confessional communities; revealed the relationships between the believers and local authorities. The article also highlights the methods and forms of antireligious policy on the ground. In Rivne region in USSR there was the largest number of Christian-Baptist communities. The authorities gave to Evangelical Christian believers an opportunity to adapt to the conditions of that time, though, contrary to the declared nation's principles in the religion area, the local bodies exerted an oppression and obstacles upon the religious activity of communities and believers in particular. The number of believers in the Baptist community grew, despite the fact that local authorities tried to restrain the growth of most communities. These and other trends laid the basis for further liberalization in the religious sphere.

Ключові слова: *Євангельські християни-баптисти, Всесоюзна Рада ЄХБ, Рада Церков ЄХБ, Рівненщина, радянська влада, антирелігійна політика, Уповноважений Ради у справах релігійних культів по Рівненській області, адміністративні покарання.*

Ключевые слова: *Евангельские христиане-баптисты, Всесоюзный Совет ЕХБ, Совет Церквей ЕХБ, Ровенщина, советская власть, антирелигиозная политика, Уполномоченный Совета по делам религиозных культов по Ровенской области, административные наказания.*

Keywords: *Evangelical Christian-Baptists, Baptist-Union Council, Council of Baptist Churches, Rivne region, the Soviet authorities, antireligious policy, the Council's authorized for religious worship in Rivne region, administrative punishment*